

Mgr **Magdalena Górecka**

e-mail: magda_goreck@wp.pl

Mgr **Ewelina Stanios-Korycka**

e-mail: e.stanios@gmail.com

UMCS Lublin

Estetyki afektywne i przemiany pamięci – IV Transdyscyplinarna Szkoła Letnia

Organizowana po raz czwarty Transdyscyplinarna Szkoła Letnia to oryginalny projekt naukowy realizowany w ramach grantu „W stronę nowej humanistyki: polska pamięć kulturowa”¹, skierowany do doktorantów kierunków filologicznych, stwarzający niepowtarzalną okazję spotkania z najwybitniejszymi naukowcami z polskich i zagranicznych ośrodków naukowych oraz zetknięcia się z najnowszymi metodologiami z zakresu współczesnej humanistyki. Problematyka tegorocznej szkoły, zatytułowanej „Historie afektywne, polityki pamięci”, zorganizowanej w dniach 1–5 lipca 2014 roku w nieborowskim zamku – dawnej siedzibie rodu Radziwiłłów – skupiała się przede wszystkim wokół współczesnych przemian kategorii pamięci i estetyki afektywnej. Zajęcia, podobnie jak w poprzednich edycjach, podzielone były na seminaria mistrzowskie, warsztaty, wykłady i dyskusje oraz panele doktoranckie.

Tegoroczną edycję szkoły letniej wzbogacił pokaz instalacji wybitnej artystki wideo, krytyczki i teoretyczki kultury, znawczyni teorii afektów Mieke Bal (Amsterdam School for Cultural Analysis, University of Amsterdam) *Nothing Is Missing*. W zabytkowej scenerii nieborowskiego zespołu pałacowego uczestnicy

¹ Organizacją Transdyscyplinarnej Szkoły Letniej dla doktorantów zajmuje się Krajowa Konferencja Kierowników Filologicznych Studiów Doktoranckich (KKFSD) pod kierownictwem prof. Ryszarda Nycza (UJ) i przy współpracy dr Romy Sendyki (UJ), a jej współfinansowanie odbywa się w ramach grantu badawczego NPRH Nr 11 H11 026280 pt. „W stronę nowej humanistyki: polska pamięć kulturowa”. W 2014 roku organizacją szkoły kierowały: prof. Elżbieta Wichrowska (UW) i prof. Anna Szczepan-Wojnarska (UKSW).

zajęć na kilkunastu ekranach mogli obejrzeć projekcje wideo, prezentujące nagrane w przestrzeni prywatnej narracje matek opowiadających o ich rozstaniach z dziećmi. Instalacja stała się punktem wyjścia dla wykładu *Facing*, w którym badaczka starała się zaprezentować nowy rodzaj doznań estetycznych konfrontujących szok i przyjemność, dziwność i piękno. Wśród wielu wybitnych naukowców zaproszonych do udziału w szkole letniej był także prof. Norman Davies (St. Anthony's College, Oxford, Fellow of the British Academy and Learned Society od Wales). Autor *Bożego Igrzyska* wygłosił wykład inauguracyjny zatytułowany *Memory, Collective Memory, and False Memory*, rozważając w nim różnice między kategoriami przeszłości, historii i pamięci oraz analizując proces kształtowania się pamięci zbiorowej. Blok wykładów uzupełniła prelekcja prof. Agaty Bielik-Robson (PAN, University of Nottingham) pt. *Miłość mocna jak śmierć. Przyczynek do innej filozofii skończoności*, w której badaczka przedstawiła miłość jako prymarny afekt organizujący relacje z innymi i będący podstawą skończonej egzystencji.

W cyklu seminariów mistrzowskich swoje wystąpienia zaprezentowali prof. Marek Zaleski (IBL PAN) „*Jak jest?*”. *Estetyka świata zmaconych afektów*, prof. Grzegorz Niziołek (UJ) *Scena resentmentu. Na przykład Norymberga* i prof. Bożena Shallcross (University of Chicago) – *Muzeum: szlaki zapomnienia/szlaki zwiedzania*. W tej grupie zajęć na szczególną uwagę zasługuje seminarium prof. Zaleskiego, w którym badacz wprowadził słuchaczy w istotę „estetyki zmaconych afektów”, bazującej na mieszanych doznaniach artystycznych, oscylującej między kiczem a kempem, pozostawiającej odbiorcę w zawieszaniu i niewywołującej w nim przeżycia kataraktycznego. Zarysowawszy aparat pojęciowy, oparty na publikacji Sianne Ngai, autor *Form pamięci* dokonał analizy dramatu Doroty Masłowskiej *Między nami dobrze jest*, wskazując na możliwość interpretowania tekstu w kontekście teorii afektów. Odczytanie utworu w tej perspektywie doprowadziło uczestników zajęć do wniosku, iż intencją autorki było przedstawienie Polski jako konglomeratu fantazmatów.

Równie inspirujące okazało się seminarium prof. Grzegorza Niziołka, który wspólnie z uczestnikami zajęć zastanawiał się nad nowym rozumieniem kategorii resentmentu. Pojęcie to, wywiedzione z pism Nietzschego, współcześnie w dyskursie publicznym posiada bardzo ograniczony zakres i negatywne wartościowanie. W rozumieniu Aleidy Assmann stanowi rodzaj „złej”, „blokującej” pamięci, u Fredrica Jamesona jest figurą nieświadomości politycznej. Prowadzący, podążając za intuicją Jeana Amery'ego, zaproponował perspektywę przełamania tego wąskiego paradygmatu i przekonywał, iż resentment posiada potencjał otwarcia, a nawet aspekt performatywny i utopijny. Dla adeptów *memory studies* ten wątek może okazać się niezwykle inspirujący, dając asumpt do przewartościowania dotychczasowych ujęć i zagospodarowania nowej przestrzeni badawczej, zwłaszcza w odniesieniu do polskiej pamięci zbiorowo-kulturowej.

W szeroki nurt badań nad pamięcią o *Shoah* można wpisać seminarium prof. Bożeny Shallcross, która rozpatrywała tę kategorię w kontekście muzeum-obozu (na przykładzie Auschwitz-Birkenau). Konstatując koniec wielkich narracji obozowych, autorka *Rzeczy i Zagłady* starała się przedstawić, jak sytuacja ta wpływa na ontologię podmiotu zwiedzającego, otwierając go na indywidualne doświadczenie obozu. Zdenarratywizowana epizodyczność przełamuje bowiem pasywne podążanie linearnymi trasami, przecierając nowe „szlaki zwiedzania”. Jako przykłady tak pojętych „szlaków”, którymi podmiot może podążać w pozbawionej linearności strukturze muzeum-obozu, prowadząca seminarium wskazała dyskursy: muzealny, wizualny, antropologiczny i archeologiczny, poddając je dalszej analizie.

Odbywający się w godzinach popołudniowych blok warsztatów koncentrował się przede wszystkim na współczesnych przemianach pamięci. Dr Magdalena Saryusz-Wolska (CBH PAN Berlin), w trakcie zajęć „*Nazistami byli inni*”. *Przemiany kultury pamięci w Niemczech*, starała się zaprezentować proces wypierania nazistowskiej przeszłości z niemieckiej świadomości zbiorowej. Wychodząc od narodzin kultury pamięci w Niemczech, wyrosłej na glebie przepracowywania zbrodni nazistowskich i rozliczania się z przeszłością, badaczka poddała analizie czynniki, które doprowadziły do ukonstytuowania się narracji o winie jednostkowej. Jako materiał posłużyły jej plakaty z II połowy lat 40. XX wieku, przedstawiające osoby odpowiedzialne za tragedię II wojny światowej oraz trudną, powojenną rzeczywistość. Przywoływany materiał ikonograficzny nie tylko pokazywał wektor przesunięcia odpowiedzialności zbiorowej na konkretne osoby (wysokich funkcjonariuszy NSDAP i SS), ale wskazywał też na Niemców jako na ofiary ponoszące negatywne konsekwencje polityki III Rzeszy. Saryusz-Wolska podkreśliła jednak, że narracje, których załączek przedstawiały analizowane plakaty, przez wiele lat zarezerwowane były jedynie dla przestrzeni prywatnych. W niemieckich domach „ściszonym głosem” opowiadano o tragediach żołnierzy wysyłanych na front, przede wszystkim na front wschodni, czy cierpieniach tzw. wypędzonych. Rękopisem do upublicznienia tych narracji udzielił w 2002 roku Günter Grass, publikując opowiadanie *Idąc rakiem*, przedstawiające tragedię Niemców uciekających z Prus Wschodnich i Pomorza Gdańskiego. Kolejnym ważnym ogniwem obrazującym przemianę niemieckiej świadomości zbiorowej, jak przekonywała Saryusz-Wolska, był serial *Nasze matki, nasi ojcowie*, wpisujący się w tok narracji o tym, że „nazistami byli inni”.

Dużym zainteresowaniem cieszyły się warsztaty dr. hab. Jana Sowy (UJ), który w przystępny sposób przybliżył doktorantom podstawy psychoanalizy Lacanowskiej i – idąc tropem też przedstawionych wcześniej w publikacji *Fantomowe ciało króla* – wykorzystał je w analizie polskiej pamięci historycznej, skupiając się głównie na trudnych relacjach z Ukrainą. Upatrując w buncie Chmielnickiego i początku rozpadu Rzeczypospolitej Obojga Narodów klęskę polskiego projektu

kolonialnego, badacz określił ten moment historyczny jako zbiorową traumę (spotkanie z Realnym) pociągającą za sobą przymus powtórzeń, ujawniający się we współczesnych resentymentach.

Ostatnim z badaczy, który prezentował swoje wystąpienie w cyklu warsztatów, był prof. Tomasz Majewski (UJ). W trakcie spotkania badacz przedstawił kategorię „przeciwpamięci” na przykładzie łódzkich włókniarek wykluczonych z porządku polskiej pamięci zbiorowej, obierając jako kontekst teoretyczny „strukturę odczuwania” Raymonda Williama. Autor książki *Dialektyczne ferie* starał się dotrzeć do poziomu pamięci kobiet-robotnic, związanego z przeżyciami i doświadczeniami dnia codziennego, analizując filmy dokumentalne przedstawiające „jeden dzień z życia”.

Codziennie sesje obrad zamykały panele doktoranckie, podczas których młodzi pracownicy nauki, reprezentujący wszystkie najważniejsze ośrodki naukowe w Polsce, mogli przedstawić wyniki swoich badań i skonfrontować je z opiniami grona profesorów. Wystąpienia doktorantów zostały podzielone na trzy bloki tematyczne: „Afektywne historie i teorie”, „Polityki afektywne” i „Polityki pamięci”. Jakkolwiek wystąpienia młodych badaczy wywoływały nieraz głosy polemiczne, trzeba przyznać, że miały one charakter konstruktywny, motywujący do gruntowniejszego zgłębienia tematu i dopracowania metodologii. Możliwość skonfrontowania własnych, świeżych pomysłów z opiniami wybitnych specjalistów była dla doktorantów bezcenną lekcją akademickiej dyskusji w wymagających warunkach. Niemniej życzliwość profesorów i słuchaczy zachęcała do dalszych naukowych poszukiwań.

Celem tegorocznej Transdyscyplinarnej Szkoły Letniej było pogłębienie badań nad stosunkowo dobrze ugruntowaną w polskim literaturoznawstwie i kulturoznawstwie kategorią pamięci, pokazanie jej przemian i różnych wariantów (np. przeciwpamięć, resentyment) oraz przetarcie szlaków studiom nad afektami rozwijanym z powodzeniem na Zachodzie od przeszło dwóch dekad, a obecnych w rodzimej humanistyce od niedawna i cieszących się coraz większym zainteresowaniem w środowisku naukowym². Ważnym aspektem zjazdu była także integracja środowiska humanistycznego z całej Polski, wymiana poglądów i doświadczeń, a nawiązane kontakty z pewnością zaowocują dalszym rozwojem dyscypliny i wdrażaniem nowych koncepcji w pracach badawczych doktorantów.

² Barometrem wzrostu zainteresowania teorią afektów mogą być niedawno wydane dwa numery „Tekstów Drugich” poświęcone tym zagadnieniom: *Zaafektowani* (2013, nr 6) i *Afektywne manifesty* (2014, nr 1).